

KILENCVEN ÉVVEL EZELEŐTT HUNYT EL KUNZ JENŐ, AZ MTA LEVELEZŐ TAGJA

Szabadfalvi József

az MTA doktora, egyetemi tanár,
Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogbölcséleti és Jogszociológiai Tanszék
szabadfalvi.jozsef@law.unideb.hu

Kunz Jenő, eredetileg Kuncz Jenő (Temesvár, 1844. október 29. – Budapest, 1926. szeptember 25.) – Kuncz Ignác (1841–1903) jogtudós öccse, Kuncz Ödön (1884–1965) jogász, közgazdász és Kuncz Aladár (1885–1931) író, lapszerkesztő nagybátyja – a pesti piarista gimnázium elvégzése után jogi tanulmányokat a pesti Királyi Magyar Tudományegyetem jogi fakultásán folytatott, és ugyanott szerzett jogász doktori oklevelet (Moór, 1934). Tanulmányai befejezése után a kincstári jogügyi igazgatóságnál dolgozott, majd ezt követően bírósági szolgálatba lépett. 1871 és 1895 között Budapesten jelentős hírnévnek örvendő ügyvédi irodát működtetett. Közel három évtizeden keresztül volt Spanyolország tiszteletbeli budapesti konzulja, s e működésért az Izabella-rend csillagos középkeresztjével tüntették ki. E mellett számos korabeli nagyvállalat jogtanácsosaként, illetve igazgatósági tagjaként tevékenykedett. Említésre érdemes, hogy többek között a Győr–Sopron–Ebenfuri Vasút igazgató-elnöke, a Magyar Országos Központi Takarékpénztár és a kőbányai Első Magyar Részvény-szolgáltató elnöke (1895–1926) volt. Tagja volt továbbá az Ügyvédvisszafizető Bizottságnak és több mint fél évszázadon

át a székesfőváros törvényhatósági bizottságának.

Moór Gyula – a két világháború közötti korszak emblematikus jogtudósa – szerint Kunz a dualizmus kori Magyarország „egyik legkitűnőbb jogásza” és „hírneves ügyvédje” volt, aki előszeretettel publikált társadalomelméleti és jogbölcséleti tárgyú műveket. Utóbbi teljesítményére tekintettel a hazai tudós testület 1903. május 8-án levelező tagjainak sorába választotta (Finke, 1908, 439–442.; Moór, 1934; Szabó, 1955, 335–336.; Szabadfalvi, 2011, 139–144.). Moór jellemzése szerint Kunz kiváló szellemi képességekkel megáldott személyiség volt, aki mérnök édesapjától szigorúan egzakt gondolkodást örökölt: „Kunz Jenő egész életében megvetette a retorikát, olyan vérbeli jogász volt, akinek szellemi alkata nem az érzelmi elemek meleg színeiből, hanem a hideg logikából, a világos és szabatos gondolkodásból merítette legjellegzetesebb vonásait.” (Moór, 1934, 2.)

Kunz fontos láncszemet képez a hazai jogpozitivizmus és az elmúlt századfordulót követő évtized végén megjelenő neokantianus jogfilozófiai gondolkodás között. Számos kisebb jelentőségű írásán kívül három társa-

dalom- és jogbölcséleti tárgyú, monografikus jellegű munkája érdemel említést. Élete fő művének tekintett *A munka* című 1901-ben közzétett társadalombölcséleti tárgyú monográfiájában önálló elméleti rendszer kifejtésére tett kísérletet. Művében bemutatja a társadalmi hatalom szerkezetét és működését, a társadalomban érvényesülő versenyt, a társadalmi „összeműködést”, a különböző társadalmi szervezetek működését és szabályaik érvényesülését, különös tekintettel a jogi normára (Kunz, 1901). A mű zárófejezete kifejezetten a jog mint viselkedési szabály kérdésével foglalkozik, mely az emberi munkavégzés „egyik nagy terméke”, és a „társadalom nélkülözhetetlen munkaeszközeként” funkcionál. A jog ebben az értelmezésben a társadalomban meghatározó tiszta „hatalmi szervezetek” és a magas erkölcsi fejlettséget feltételező „szabad szervezetek” közötti kompromisszum eredményeként alkotott viselkedési normaként jelenik meg, mely az önkényes hatalmat korlátozza és az anarchiával fenyegető szabadságot szabályozza. A jog mint a „külsőleg helyes” és egyben „szabályszerű” viselkedés intézménye egyaránt kényszerítő erővel lép fel a társadalom „meghódolt tagjai” és azok uraival szemben. A joguralom ekképp való interpretálása a századforduló táján gyakori jelenség volt. E megállapításon túl Somló Bódog mint egykori recenzens a könyv érdeként emeli ki, hogy a szerző szerint a jog úgy keletkezésében, mint érvényesülésében az erkölcsre „szorul”.

A kifejezetten jogbölcséleti tárgyú műveiben a jogfilozófia két megkerülhetetlen kérdésével, a jog fogalmi definiálásával (jogi alaptan) és a helyes jog (jogi érték) meghatározásával foglalkozik. Az 1908-ban megjelent *A jog* című kismonográfiájában teszi beható elemzés tárgyává a „legelső jogási

alapfogalmat”. (Kunz, 1908) A jog „mivoltának” megismerésére – Pulszky Ágost fő műve (Pulszky, 1885) és Somló Bódog „jogi alaptana” (Somló, 1917) közötti időszak három évtizedében – tett próbálkozások közül az egyik legjelentősebb vállalkozás fűződik Kunz nevéhez a hazai jogirodalomban. A feledés homályába merült értekezésben a szerző Ernst Rudolf Bierling, Karl Bergbohm, Rudolf von Jhering, Rudolf Stammler írásaira hivatkozva veszi górcső alá a jog fogalmi definiálásának problémáját. A névsorból kitűnik, hogy alapvetően a német fogalmi jogtudomány (Begriffsjurisprudenz) klasszikusaira támaszkodik, de letagadhatatlan a stammlieri jogfogalom hatása, illetve találkozhatunk például a neohegelianus Joseph Kohler gondolataira való utalással is. Kunz megfogalmazása szerint a legközvetlenebb tapasztalat szerint a jog „kötelező és kényszerítő... cselekvési, viselkedési parancs.” (Kunz, 1908, 7.) A jog kapcsán megfogalmazódó első benyomás nagyon általános definícióhoz vezet, hiszen ez a meghatározás más cselekvési parancsokra is ráillik, így az etikai, a vallási normákra, a babona, a közvélemény, a szokás, a közérkecs előírásaira, a hatalmaskodó vagy éppen a fegyveres útonálló parancsára. A neokantianus vizsgálódásban előszeretettel használt módon hasonlítja össze a jogi és – a már említett – egyéb normatípusokat, azzal a céllal, hogy végső soron a jogról minél hitelesebb, pontosabb fogalmat alkosson. A jogot minden másról megkülönböztető tulajdonságainak feltárásában legrészletesebben az „autonóm etikai parancs” mint az „önmagában helyesről való meggyőződés”, majd a cselekvő felett álló autoritás diktálta dogmaszerű parancs, a „heteronóm etikai parancs”, továbbá a jog számára elsőrendű kihívást jelentő igazságossággal hasonlítja össze.

Kunz a jogot egyrészt a hatalom, másrészt az erkölcs dimenziójában próbálja meghatározni. Kiindulópontként megállapítja, hogy „a jogi parancs alapja és irányítója a jogalkotó saját etikai parancsa.” (Kunz, 1908, 40.) Ezt nevezi a jog „belső kellékének”, melyben megfogalmazódik a parancs belső volta, az az „összhangzása a jogalkotó hatalom lelkiületét átható autonóm vagy heteronóm etikai parancssal.” (Kunz, 1908, 44.) A jogi parancs megkülönböztető sajátosságai közül a parancs „külső” kellékeként említi az „erőhatalmi kényszer”¹, vagy másképpen fizikai kényszer, mely „megfenygetés mechanikus kényszerrel, vagy ily úton végrehajtandó büntetésekkel, illetve a mechanikai kényszer tényleges fogantatva vétele.” (Kunz, 1908, 44.) E két konstitutív elem együttese adja a jog valódi énjét, melyben a tisztán morális és kényszerhatalmi szempontok egyaránt jelen vannak. Mindazonáltal a jogi pozitívizmus álláspontját elfogadva a jogot a kényszerítő hatalomtól származtatja – hiszen „nincs jog önmagában, kényszer-hatalommal rendelkező emberi akarat és cselekvés nélkül” (Kunz, 1908, 42.) –, és élesen szembehelyezkedik mindenfajta természetjogi és észjogi felfogással. A jogban rejlő hatalmi elemet hangsúlyozza, amikor a jog mögött „egy kényszer-erőt szolgáltató uralmi kötelező” lát. Ez által sikerül a jogot a konvencionális szabályoktól, továbbá a vallási és különösen az erkölcsi parancsoktól elhatárolnia. A jog és erkölcs között fennálló legalapvetőbb különbséget a jog hatalmi-kényszerítő jellegéből vezeti le. Kunz aprólékos elemzése szerint a jog sokkal nehezebb, tehetetlenebb „tompáblátású”, korlátozottabb téren érvényesülő és durvább eszközökkel dolgozó szabály, mint az erkölcs. Könyve utolsó oldalán fogalmazza meg a jog „főerényét”: „Mind amellet nagyszerű társa-

dalmi intézmény a jog, melyet a kultúrának szellemi és erkölcsi erői évezredek munka árán nagy tökélyre vittek. A jog nem orvosolhatja a társadalom minden baját: erre még az etikai parancs sem képes... Mindenesetre főerénye a jognak, hogy hasonló a orvosos keséhez, mely ha ügyes kéz vezeti, akkor is segít, mikor a többi társadalmi gyógyszer hatálytalanok maradtak.” (Kunz, 1908, 74.)

Akadémiai székfoglaló értekezését a korabeli jogbölcseleti irodalmat foglalkoztató másik alapkérdés elemzésének, a jog helyességének szenteli. Az *igazságos jog* című 1904-ben megjelent terjedelmes írásában (Kunz, 1904) a századfordulón Stammler által exponált problémát veszi vizsgálat alá, amit később *A jog* című könyvében még több vonatkozásban egészített ki. Kiindulópontként megállapítja, hogy a modern megközelítések szakítanak a természet- és észjogi előzményekkel. Álláspontja szerint a jog „természetét” a tényleges jog vizsgálatával lehet elérni – ennyiben igazolt lehet Kunz jogkonceptióját a „modern tételes jogbölcseleti iskolához” sorolni –, azonban „a tételes jog megbíráható, a joggal szemben bizonyos követelések támaszthatók, »értéke vagy értéktelensége« felett ítélezhetünk.” Ez a nézet feltételezi, hogy „vannak felsőbb rendű szabályok, melyek a jog minősége fölött való bíraskodást irányítják, a jogot igazságossá vagy nem igazságossá teszik, tehát a jognak mintegy jogát képezik.” (Kunz, 1904, 8–9.) A jog számára – szemben a 20. század elején többek (például: Somló, Moór) által favorizált erkölcsi helyesség gondolatával – az igazságosság klasszikusnak nevezhető mércéjét fogalmazza meg: „Mikor... igazságosnak mondjuk a jogot, azt állítjuk róla, hogy felfogásunk szerint helyes, vagyis olyan aminőnek lennie kell; hogy az lényének, hivatásának megfelelő, vagyis hogy helyes: miként az igaz,

az értelmi felfogásnak helyes eredményét; a szép, az esztétikailag helyes; a jó, mint a cselekvés jelzője, az etikailag helyest fejezi ki.” (Kunz, 1908, 39.) Éppen ezért szabatosabbnak tartja, ha nem helyes jogról, hanem igazságos jogról beszélünk.²

Példák gazdag sorával mutatja be, hogy a jogalkotás során mely alkotóelemek – de nevezhetjük a joggal szemben támasztott követelményeknek is – elégitik ki az igazságos jog összetett fogalmának kritériumait. A jogalkotás három tényezőjeként említi a „logikai [ismereti] követelményeket”, az „emberi kedély érzelmi követeléseit” és az „állam és a társadalom érdekköveteléseit” vagy más néven „közveteléseket” (Kunz, 1908, 12.). Az igazságosság lényege ezen jogi alkotóelemek hibátlanosságában és az egymás közötti helyes hierarchiában áll. A hibátlanosság annyit jelent, hogy a jogban benne foglalt ismereti elemek logikailag helyesek, és ne tévesek legyenek, továbbá a benne rejlő érzelmi elvárások az általános emberi együttérzésnek, a humanizmusnak megfeleljenek, végül a benne kifejezésre jutó közérdek valóban a társadalom igazi érdekének követelményeit fejezze ki. Az alárendelődés tekintetében az igazságosság feltétele, hogy az alkotóelemek egymással szemben helyes viszonyban álljanak. Kunz szerint az ismereti elemeknek az érzelmi elemek és a közérdek alá, az érzelmi elemeknek pedig a közérdek alá kell rendelődniük.

Mindez azt jelenti, hogy az ismereti és érzelmi elemek csak akkor érvényesülhetnek a jogban, ha a harmadik alkotóelem, a közérdek megengedi, vagyis az előbbieket magába fogadja. A jog igazságosságának végső mérése a közérdek, melyet egyenlőnek tekint a jó összeműködés, vagyis a társadalmi munka érdekeivel, minthogy szerinte a „munka az emberi létnek legközvetlenebb feltételét képezi.” (Kunz, 1908, 40.) Az igazságos jognak így elsősorban a társadalmi munka érdekeit kell szolgálnia, s csupán ennek hiányában az „általános emberi együttérzés helyes érzelmeit”, és csak legvégül – ha mindez kielégítette – „a jogilag feldolgozandó eset helyes logikai követelményeit”. (Kunz, 1908, 44.)

Összességében megállapítható, hogy Stammlerhez hasonlóan Kunz is „objektívnek” gondolt kritériumokkal próbálta meg beazonosítani a jog helyességének (igazságosság) mércéjét. Rá is igaz – bár ennek explicit kifejtését nem adta –, hogy a helyes (ideális, igazságos) jog értelmét egy ideális társadalmi rend megvalósításában látta. Ezért nevezhetjük e téren Kunz Jenő – lényegében Somló Bódogot megelőzően – Stammler tanai legelső hazai közvetítőjének, illetve nézetei alkotó jogi interpretációjának.³

Kulcsszavak: Kunz Jenő, Magyar Tudományos Akadémia, jogbölcselet, neokantianizmus, igazságos jog

¹ Érdemes utalni egy lábjegyzetben olvasható megjegyzésre, melyben Stammler két évvel korábban, 1902-ben megjelent *Die Lehre von dem richtigen Recht* (A helyes jog tana) című vaskos monográfiája fogalomhasználatát kommentálja: „Ő ugyan rendszerint a »helyes jogról« beszél, de nyilván azt a jogot érti, melyet igazságosnak is nevezhetünk.” (Kunz, 1904, 9.)

² Említésre érdemes, hogy Moór tudomása szerint élete végén *Pérez* című értekezésének kéziratán munkálkodott, melyet időközben bekövetkezett halála miatt már nem tudott befejezni (Moór, 1934, 3.).

IRODALOM

Finkay Ferenc (1908): *A tételes jog alapelvei és vezérszeméi: Bevezetés és a jogbölcsézet kifejlődésének története*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 439–442.
 Kunz Jenő (1901): *A munka. Tanulmány*. Kilián, Budapest
 Kunz Jenő (1904): *Az igazságos jog*. (Székkfogaló értelmezés). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
 Kunz Jenő (1908): *A jog*. Athenacum, Budapest
 Moór Gyula (1934): *Kunz Jenő I. tag emlékezete. (A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai filói*

tartott emlékbeszédok XXII. köt. 4. sz.) Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
 Pulszky Ágost (1885): *A jog és állambölcsézet alaptanai*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest
 Somló Bódog (1917): *Juristische Grundlehre*. Verlag von Felix Meiner, Leipzig
 Szabadfalvi József (2011): *A magyar jogbölcséleti gondolkodás kezdetei: Werbőczy Istvántól Somló Bódogig*. Gondolat, Budapest, 139–144.
 Szabó Imre (1955): *A burzsoáz állam- és jogbölcsélet Magyarországon*. Akadémiai, Budapest, 335–336.

Tudós fórum

„Minden kornak van érdeme, s ki tagadhatja, hogy a jelenkor a régiek tudományaira alapította minden további előmentét, úgy, mint a régiek a még régiebbekre az övékét, s a mai idő a jövőendő századoknak lesz legbizonyosabb alapja.”

A MAGYAR TUDOMÁNY ÜNNEPE

Az MTA részt vesz az *össztársadalmi jelentőségű kérdések felújrásában* – mondta Lovász László, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke november 3-án, az MTA egyhónapos országos rendezvénysorozat, a Magyar Tudomány Ünnepe megnyitóján.

ELNÖKI KÖSZÖNTŐ

*Tisztelt Hölgyeim és Uraim!
Kedves Barátaim!*

Széchenyi Istvánnak a Világ című művében olvasható gondolatainál tömörebben nem nagyon lehet megfogalmazni a tudomány művelőinek generációkon átívelő érdemét és egyúttal felelősségét is. Ez a felelősség generációról generációra súlyosabb, hiszen ahogy a tudomány ereje növekszik, úgy növekszenek az emberiségre leselkedő veszélyek is, melyekre egyre inkább csak a tudomány eszközeivel lehet (ha lehet) választ találni. Ilyen kihívások a klímaváltozás, a hulladékok felhalmozódása és általában a környezetünk szennyezése, a nyersanyagok kifogyása, a vízhiány. Így egyre romló környezetben kell egyre több ember-

nek megélnie. De nem csak az ilyen félelmetes ügyek jelentenek kihívást: olyan alapvetően öröndetes dolgok, mint az informatika hihetetlen fejlődése, a gyógyítás eszköztárának gyors bővülése vagy az európai integráció is nagyon sok lehetőséget, ugyanakkor nagyon sok veszélyt hordoznak magukban. És a megoldások keresésében nem egy-két tudományának van szerepe: csak a multidiszciplináris kutatások, a természet- és társadalomtudományok szoros együttműködése találhat érdemi válaszokat. A Magyar Tudományos Akadémia megpróbál keretet adni az ilyen multidiszciplináris kutatásoknak. Ez nem könnyű feladat, hiszen a különböző tudományok értékrendszere, kultúrája gyakran összeütközik egymással. Azt is mondhatom: tanuljuk meg azt, hogy hogyan lehet különböző kutatóhelyek és különböző tudományok együttműködését megszervezni. Most indul az ország vízgazdálkodását új tudományos alapokra helyező vízprogramunk, és szervezzük a jövő mezőgazdasági termelését megalapozó kutatásainkat. Amikor tavaly a migrációs válság kialakult, az érkezők nem-